

Két Váci-utcai sarokház történetéhez.

I.

Az egyik kis palota volt. Valamikor a Lipót-utca és a Borz-utca sarkán állott. Ott nyult el zárkózott eleganciával, kapuja mindég zárva volt és csak ha látogató jelent meg, előtte nyílt meg lassan, zajtalanul. A kapunyitó éppen olyan zárkózott és nesztelen volt, mint maga a palota: szófukaran állott az érkező előtt és nem szorítkozott egyébre, minthogy távirati rövidséggel feleljen a kérdésekre:

— Igen! vagy: Nem! — Hétfőn! vagy pedig: Talán kedden! — avagy: Nem hagyták meg!...

És így tovább....

Azután valami történt a palota körül, valami különös és nagy dolog, mert anélkül, hogy egy derék falbontó nap-számos csákányát belevágta volna kemény kőfalába, a ház egyszerre csak nem állott már többé a Lipót- és Borz-utcák sarkán.... Az utóbbi évek során a Váci-utca és a Kass Ivor-utca sarkán állott már és ott is mindvégig megtartotta előkelőségét, csendes mivoltát. Mikor annyi minden megváltozott körülötte, lett mássá, lett egyszerűbb, szerényebb, igénytelenebb, kopottabb, szegényebb — ez a palota megmaradt, mint volt, mindvégig ott állt egyformán, arisztokratikus mivoltában.... A Lipót-utcából Váci-utca, a Borz-utcából meg Kaas Ivor-utca lett — csak ő maradt a régi.

Azután, nagysokára megszólalt egy lélekharang nem érzékelhető giling-galangjával és harangozott annak a kis palotának. És az Angol-dámák klastroma templomának finom homlokzatán az a kyklopszszem, mely már jóval több, mint egy századja bámul a kis palotára, — végig nézte, mint tűnik el a föld színéről az a nála jóval kisebb világi épület. Most már az éjjeli szellemórán nem fog mással elbámulni a régi szép és jó időkről, csak a szomszéd sarokházal, amelyik jó század estendeje viseli a »fekete kutya« cégért és hivatik e néven.... A kíséretük óráján majd a szemközti új ház hangja egészen más lesz, mint ezé eddig volt. Nem szól már régi emberekről, régi történetekről, régi viharokról, amelyeken akár a száguldó orkán fékezhetetlen ereje járta bösz táncát, vagy akár szenvedély lángjával égő emberek rohantak fejvert csörgetve fel s alá, vagy akár egy ostromlott ellenség kegyetlen és könyörtelen vadságával ágyúzott reá a szemközti vár jökaról....

Mennyi időről tudott regélni a kis palota? Bizony nem is tudom. Izlése után ítélve a mult század harmincas éveire taksálom és amikor épült, akkor sem szánta építtetője pesti nyárspolgárnak. A ház karakterét leginkább hirdető kapuja, kapualja, lépcsősarnoka, lépcsője, folyosója, udvara a XIX-ik század eleji uraság formulája szerinti volt és az a hangulat, ami az egész épületben előmlött, a Kazinczy korabeli előkelőségeket példázza. A mult század utolsó előtti évtizedében a kis palota úri kézre jutott: átmenetileg nem főuri volt a gazdája, de csak átmenetileg, mert egy időmultán majd ismét kilencgú koronás címet szegeztek supraportájára....

Egy tekintélyes és közszeretben álló ügyvéd bírta és lakta családjával, — nem szabadta fel az előkelő szobasort még csak két lakásra sem. Ott élt úri módon a magáéban egyedül, hogy ne zavarja soha a szomszéd. Éveken át lakott már benne, amikor bejelentenek nála egy urat, aki nem jogkereső, tanácskivánó: X kegyelmes grófnő megbízásából jön nem az ügyvéd, de a háztulajdonos úrhoz.

— Miben lehetek szolgálatára? — kérdé Frici bácsi a látogatójától.

— X grófnő megbízottja vagyok és egy kérdéssel jövök nagyságodhoz.

— Kérem, halljuk a kérdést és ha tudok választ adni, — ami emberileg soha sem olyan egészen bizonyos — úgy megadom.

— Hát kérem, mennyiért tetszik eladni ezt a házat?

— Semennyiért!

— No, de mégis... nincs a világon a becsületen és a családon kívül, amit el ne adna az ember, ha tisztességesen megfizetik.

— De hogy nincs. Például itt van mindjárt ez a ház. Ez nem eladó.

— Beszéljük csak meg a dolgot töviről hegyire, hátha mégis? Kezdjük az elején. Tetszik tudni, a Hatvani-utca és a Koronaherceg-utca*) sarkán áll egy terjedelmes sárga egyemeletes palota, melyet a nábob Vadasi Jankovics Miklós építtetett valaha jómaga számára. A nagytudományú, lelkes nagyúr 1846-ban elhalt s így a palota sorsát ki nem kerülhetette — gazdát cserélt. Ez a palota most a Cziráky grófi családé s abban ma az én kegyelmes grófném éli szomorú özvegységének egyhangú napjait. Most azonban, mint jól tetszik tudni, a belváros rendezésére került a sor s a szép gróf Cziráky palota sem maradhat meg, a főváros kisajátította a hatvani utcai homlokzatot s a palota helyére egy pompás ötemeletes bérpalotának kell épülnie, a város oda mást nem enged.... Ezzel végre eljutottam ahhoz, amiért nagyságodat kegyelmes grófném parancsából bátor vagyok zavarni.

— Kiváncsi vagyok rá, hogy miért kellett végig hallgatnom e históriát?

— Igen, tehát kegyelmes grófném azt a parancsot adta nekem, hogy keressék számára egy kisebb palotát benn a belvárosban, de — és ez a fontos, a punctum saliens, — a palotácska legyen szemben egy katolikus templommal. Ez a palota tökéletesen megfelelne a mi célunknak.

— De ismétlem, a házam nem eladó és így meg nem vehető!

— No, de mégis, ne méltóztassék ilyen határozottsággal beszélni, hátha lehetne....

— Nincs hátha és nincsen lehetne....

— Hát kérem, nem volna az a pénz, amiért eladná nagyságod?

— Nincs az a pénz? — Hát hogyan mondhat ilyent? Százezer forintért miért ne adnám? — mondá kedélyesen a háztulajdonos azzal a biztos tudattal, hogy olyan ember már csak nem akad ezen a világon, aki ezért a kétségtelenül kényelmes és kellemes kisházért, mely testvérek között is megér negyveezer forintot — ekkora vagyont adna.

A titkár pedig ott a szemközti fotóijében a legkisebb izomrezdülés nélkül leverte szivarjának kihült hamuját a hamutányérkába és a világ legnyugodtabb hangján csak annyit mondott:

— Kérem, a ház meg van véve.

És benyult a dagadóra tömött bugyellárisa után, abból kiszámolgotott tízezer forintot és azt mondotta:

— Tessék a jogláról trást adni. Délutánra a jogtanácsos úrral eljövünk a szerződés kiállítására és aláírására végett. Magamat ajánlom.

Így történt, hogy azt a palotácskát, amelyet tulajdonosa semmi szín alatt nem akart eladni — félóra alatt eladta olyan áron, ahogyan még sem addig, sem azóta Pesten házat soha el nem adtak.

II.

A másik Váci-utcai sarokház ezzel szemben áll: az a már fentebb említett »fekete kutya«.

Hogy ez a sárga egyemeletes ház miért volt a »fekete kutya«, mikor az nem volt sem fekete, sem kutya, annak igen egyszerű a magyarázata: a ház saroküzlethelyiségében emberemlékezet óta egy specerájosbolt létezett, melynek cégére a »fekete kutya« volt. Maga a kutya ki is volt faragva kőből, aztán koromfeketére bemázolva, a sarok élén úgy állott, hogy mindenkinek szemet kellett, hogy szúrjon, minden utcai járókelőt figyelmeztetett, hogy igazán finom rizsát, gondosan pörkölt és legfinomabbra örölt cikóriát, a legnedvdúsabb lemoníát csak ottan kapni. Ez a specerájos

*) Ebből a két utcából lett a mai Kossuth Lajos-utca, meg a Petőfi Sándor-utca.

bolt nagy hírnek örvendett városszerte. Mindenki ismerle s annyira a lelkek mélyén élt a híre-neve, hogy a házat, amelyben létezett, arról a cégérről »fekete kutyának« hívták.

Maga a ház csinos, rendes, de éppen nem nagyúri ház volt. A jó pesti polgárok számára rakták fel köveit, tégláit. Szűk kapuja a Borz-utcára nyílt, keskeny udvarába sohase férközött napsugár, szűk csavarodó lépcsője sötét volt, folyosója körül futott s annak vasrácsát még a késői barokk izlésben kovácsolta mestere. A lakásokba alacsony üvegajtók nyíltak s szűk sötét konyhákba vezettek, ahol még a régimódi sparherdekben pattogott a tűz. A folyosóra három lakás konyhája nyílt s a folyosó végében éppen annyi keskeny ajtócska is volt, mindenik karikán lógó kulcsra járt.

Tipikus pesti kispolgári bérház volt, mindenki ismerte és emlegette, sőt azt is lehetne mondanunk, hogy egy időben helyhatározó volt, mert amikor Pesten nem utcák szerint, de egymásutánban voltak számozva a házak, ezt a házat nem a maga házszáma szerint N° 278-nak mondták, hanem a »fekete kutyának« s a körülötte levőket aszerint, merre estek ettől jobbra vagy balra.

Egy időben nevezetes volt, mert Pest legkiválóbb festője s réz- meg kőmetszője, a cseh származású Richter Fülöp Antal lakott benne.

Richter nem csak mint művész, de mint ember is értékes volt. Kazinczy, aki 1882-ban hónapokat töltött Pesten, azt írja róla, hogy »legkedvesebb óráit« nála tölti. Naponta feljárt hozzá. A vármegye házában lakott Szemere Pálnál, a költőnél, aki a vármegye ügyésze volt, onnan járogatott a közeli »fekete kutyához« s örömmel kereste fel a szorgalmas és ügyeskező művészt, aki egyszerre három arcképet készíté el legnagyobb megeledésére.

A kis sarokház kapujában akkor ennek az időnek legkiválóbb emberei jártak ki és be. A művész arcképei közkedveltek voltak és szívesen keresték fel ezért a magyar közéletet, irodalom és tudomány kiválóságai. Fáy András, az író, Toldy Ferenc az irodalomtörténet megalapítója, Czuczor Gergely, a szerzetes és közkedvelt poéta, Bártfay László, a nagy műbarát és az írók s művészek patronusa, Szalay László, a későbbi nagy történetíró gyakori vendégei voltak e háznak.

De a kis ház, »az Ángoly Dámák mellett, tudniillik ezek' templomoknál egy keskeny sikátor megy le a' Duna felé, 's a' sikátor választja el a' templomot és a' Richter szállást, mely e' szerint szeglet ház« — leggyakoribb vendége mégis csak az öreg Kazinczy volt.

Mindég nagy szeretettel beszélt a festőről és szívesen emlékezik meg róla leveleiben is. De e házba nemcsak a művészet vonza a lelkes lovag-aggastyánt. Ugyancsak az emeleten lakott még egy partáj, akinek három gyönyörű lánya volt. A jókedvű és szép leányok kinn hűtöztek a folyosón s az öreg költő, aki világeletemben nagy nőhódoló volt s akkor élte át utolsó, csaknem lángolóan mondható ártatlan szerelmét, (erősen beleszédülvén a fiatal gróf Ráday Pálné, Teleki Biri grófnő híres leányszépségébe) — a festő látogatása előtt és után szívesen udvarolgatott itt a három szép leánynak.

A »fekete kutya« gangjának három szép hajadon teremtése az agg költő élénk emlékezetében maradt. Mikor elhagyva Pestet visszatért Széphalomra s onnan pesti barátainak leveleket irogatott s azokban megbízásokat adott Richter számára, e levelekben a biedermeier-kori lovagok elegáns figyelmével mindég küld meleg és udvarias köszöntést a Richter-ház folyosóján viruló három szép kisasszonynak.

A »fekete kutya« a föld színéről eltűnt régi belváros egyik legutolsó háza. Most ismét meg fog fogynakozni e kedves és érdekes emlékek száma. Ismét kevesebben lesznek a beszélő kövek, amelyek régi idők régi kedves hangulatát ontják azok felé, akik az ittfelejtett régi utcákon elborongva járnak és meleg szívvel keresik a multak emlékeit, azokat a nyomokat, melyekről az a Goethe-sor szól, melyet Kazinczy fordított le, mely szerint: szent az a hely, amelyen a mult idők nagy emberei jártak.

Rexa Dezső.